

*Љиљана Никишић**

ДОСТОЈАНСТВЕНО СЕЋАЊЕ НА ЗАОСТАВШТИНУ СЛАВНИХ ПРЕДАКА - 100 ГОДИНА ОД ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Сажетак

У Првом светском рату погинуло је 16 милиона људи, а од тога 1 247 435 Срба (28% становништва). Дакле, скоро сваки десети погинуо у Првом светском рату био је Србин. До сада су евидентирана 572 српска војна меморијала у 40 земаља света. Већина евидентираних српских војних меморијала односи се на пале жртве у Првом и Другом светском рату. Однос према културно-историјској баштини једног народа је однос према самом себи и према својој будућности. Указано је на неопходност темељнијег, свеобухватнијег и ангажованијег приступа не само надлежних државних институција, већ целокупне друштвене заједнице како би се она мобилисала у свим својим сегментима и допринела формирању фондова потенцијалних добротвора који би значајније финансијски помогли рестаурацију и очување српских меморијала. Примери угрожености баштине су непокретна културна добра на подручју АП Косово и Метохија, а на жалост, и бројни војни меморијали и места страдања у иностранству. Истакнути су и примери изузетног личног и друштвеног ангажмана у Првом светском рату као што је то био Михајло Пупин Идворски, који је радећи на Колумбија универзитету стекао светску славу као професор, научник и проналазач. Он је био и више од тога, велики српски родољуб. Бавећи се друштвеним радом основао је и био председник Српске народ-

* Доктор политичких наука, министар саветник Министарства спољних послова Републике Србије

не одбране 1914. године која је под вођством Михајла Пупина само у току балканских ратова, скупила 300 000 долара, а од 1914-1916. године још 913.044 долара. Држава и њене институције имају законску обавезу да у оквирима својих надлежности и у условима ограничених финансијских средстава чине напоре на очувању заоставштине наших предака. Људи добре воље, хуманисти и хуманитарни активисти, ктитори и задужбинари, професори универзитета, чланови удружења за неговање традиције ослободилачких ратова, студенти и ученици су такође, чувари културне баштине и то по свом личном опредељењу на добробит свог народа и државе и такав однос свих чланова друштва треба неговати. Обавеза читавог друштва је да негује свест о општем добру и неговању културне традиције и заоставштине предака, па стога треба про-активно делати на припремама за велики јубилеј и вековник епопеје српског народа – стогодишњицу Првог светског рата 2014. године.

Кључне речи: 100 година Првог светског рата, достојанствено сећање, заштита српске културно-историјске баштине, манифестације, култура мира и слободе, заоставштина за историју човечанства и млада поколења

ВЕКОВНИК ЕПОПЕЈЕ СРПСКОГ НАРОДА

Патријарх српски Павле говорио је: „Будимо достојни својих предака“. О херојству српског народа и њиховој жртви у Првом светском рату говорили су многи савременици и историчари и учесници. Издвојићемо неке од њих.

Роберт Лесинг, амерички министар спољних послова рекао је: „Када се буде писала историја овога рата, најславнији одељак те историје носиће назив: Србија. Српска војска је учинила чуда од јунаштва, а српски народ претрпео је нечувене муке, и такво пожртвовање и истрајност не могу проћи незапажено-они се морају наградити. Британски лист „Обсервер“ је на крају Првог светског рата у свом осврту објавио „Ниједно племе у целој историји света није дало за слободу и јединство јуначкијих и светлијих жртава од српског рода“.

У студији „Српска епопеја“ Едуарда Шире, француског публицисте каже се између осталог следеће: Својим хероизмом у последњем рату, дивним одржавањем дате речи, узвишеним мучени-

штвом, Србија је стала у прве редове бораца за солидарност народа и за слободу света. Племенитошћу свога држања, стоичком издржљивошћу у патњи, она привлачи опште симпатије и дивљење.“

Дописник руског листа „Слово“ тог времена Е.Д. Мјажков записо је следеће:“ Какав је хероизам, какво стоичко пожртвовање у овим несрећама показао овај дивни народ који је после балканских ратова изненада заблистао на историјској позорници пред забезбегнутим очима Европе.“

Пол Пере, народни посланик и бивши министар трговине Француске оног времена рекао је следеће“Јуначки српски народ је најплеменитији пример за углед онима који би у борби за независност своје земље, за правду и права народа, дошли у искушење да напусте такву велику ствар.“¹⁾

У фокусу истраживача питање културне баштине и *“културе мира”* у ствари је питање будућности тог колективног искуства човечанства, након Првог и Другог светског рата које тиме престаје да буде мртво сведочанство прошлих времена и постаје живи капитал и лична карта дипломатије, мерило самосвојности и свести о општем добру човечанства и кредибилитета народа, али и врхунског достигнућа модерне цивилизације очувања *„културе мира“* у условима глобалних померања значења суверенитета, са географских граница, на границе националних идентитета и *јединства у различитостима*. Томе је посвећена и нова научна дисциплина - *херитологија*.

Унапређење угледа и положаја државе у међународним односима се посебно може остварити промоцијом њене културне баштине, културних вредности као и разменом културних добара. Криза идентитета у условима супремације у међународним односима са којом се свет, све израженије, суочава условљава потребу за дефинисањем заједничких *„вредносних потенцијала“* као темеља изградње нове структуре међународних односа и *културне дипломатије*.

Након трагичних дешавања на просторима бивше Југославије деведесетих година, сада већ прошлог века, Србија је *„жигосана“* као реметилачки фактор на Балкану. И постоје тенденције одређених ревизионистичких кругова да докажу да је Србија кроз векове

1) Академик проф. др Коста Тодорович, доживотни председник Удружења носилаца Албанске споменице 1915-1916, уредник књиге *Golgota i vaskrs Srbije 1916-1918*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1971, стр. 7-8.

била реметилачки фактор, почев од тренутка када је Милош Оби-лић, истакнути српски племић распорио Цара Мурата, најмоћни-јег владара Османлијске империје када је овај са војском дошао на територију Србије са циљем да је пороби, преко Гаврила Принци-па, члана патриотске организације „Млада Босна“ који је извршио атентат на Франца Фердинанда, престолонаследника тада најмоћ-није Аустро-Угарске империје, када је дошао у посету Сарајеву.

У освит вековника епопеје страдања српског народа у Првом светском рату, 2014. године, дужност и обавеза наше генерације је достојанствено сећање на несебично давање за цивилизацијске вредности слободе и мира човечанства, на храброст, одважност и самопожртвовање. У сусрет овом великом јубилеју својим ак-тивностима институционално у Републици Србији и ванинсти-туционално, кроз удружења грађана потомака ратника и њихових поштовалаца и удружења дијаспоре широм света, пригодним на-учним конференцијама, семинарима, културним програмима кроз канале *српске културне дипломатије*, младе генерације широм све-та треба упутити и подсетити на историју *„учитељицу живота“* и на допринос српског народа и његову жртву за цивилизацијске вредности слободе и мира читавог човечанства и слободе достојне човека. *Не сме се заборавити честољубље и храброст витезова без мане и страха који су марширали преко Дрине, борили се на Церу, Колубари, Солунском фронту, Кајмакчалану, гинули пешике прелазећи Албанију, нити сећање на костуре у „Плавој гробници“ у морским дубинама око Крфа и Вида. Очување и заштита кул-турно-историјског наслеђа Србије у иностранству и њених 572 меморијала у око 40 земаља света у којима су сахрањени горо-стаси српског родољубља који су изгарали у служби одбране своје отаџбине дужност је и обавеза државе, друштва и народа.*

Култура мира и идеал слободе коме су тежили, најдрагоце-није је нематеријално културно-историјско добро и заоставштина као и слободољубиви хероизам и појединаца и целокупне српске нације која испуњава наш народ и данас поносом и буди достојан-ствено сећање на самопожртвовање наших предака. Бесмртност и неустрашивост тих ратника сажета је у речима мајора Драгути-на Гавриловића, који је са сабљом у руци војницима 2. батаљона командовао јуриш у херојској одбрани Београда 7. октобра 1915. године, следећим речима: „.....Војници!Јунаци!Врховна команда избрисала је наш пук из бројног стања. Наш пук је жртвован за

част Београда и Отаџбине....Ви немате да се бринете за Ваше животе, који више не постоје....Зато напред у славу!

Немачки цар Виљем II спремајући немачку војску на мегдан са Србима рекао је следеће: „.....шаљем вас у нов рат против једне мале, али врло храбре нације. То су Срби, који су у току три непосредна рата- против Турака Бугара и Аустро-Угарске – дали свету доказе високих ратничких врлина и највећих војничких способности и који су на заставама попрсканим крвљу, исписали за ове четири године само највеће и најславније победе. Знајте да ће само ваша енергија и спремност на највеће жртве и само потпун презир према смрти омогућити да победите тај херојски народ, да освојите његову земљу и да немачкој војсци донесете једну нову победу.....“²⁾

ИНСТИТУЦИОНАЛНО И ВАНИНСТИТУЦИОНАЛНО ДЕЛОВАЊЕ У ЗАШТИТИ БАШТИНЕ ИЗ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Министарство рада и социјалне политике, Сектор за борачко инвалидска питања и Министарство спољних послова РС, Одељење за миграциону политику, дијаспору и социјалне споразуме и Министарство одбране, Управа за ова питања и Одбор Владе Републике Србије за неговање традиције ослободилачких ратова Србије чине велике напоре, у оквиру својих надлежности, координирају рад институција и организација које се баве очувањем културне баштине из ослободилачких ратова. Испуњавање законске обавезе у очувању српских војних меморијала, треба ставити у ред државних приоритета, ради исправљања вишедеценијског односа према баштини који је довео до тога да се она, данас, на почетку XXI века у појединим својим сегментима може сматрати веома угроженом. Очување баштине као културног и историјског идентитета нације представља изазов и дужност како према сенима предака, тако и према младим генерацијама, тј. оних који треба да уче о својој отаџбини и буду поносни на заоставштину својих предака који су се борили за цивилизацијске вредности слободе достојне човека.

Невладине организације потомака ратника, добровољаца и њихових поштовалаца у Првом светском рату, марљиво раде и обележавају значајне јубилеје пригодним књигама и брошурама. Ме-

2) Исто

ђу њима се истиче и Удружење ратних добровољаца (1912-1918) њихових потомака и поштовалаца. Међутим, на жалост, удружења која негују традицију ослободилачких ратова, немају праксу успостављања билатералних веза нити меморандума о сарадњи са сличним удружењима из земаља бивших савезника, нити своје штампане материјале, књиге, зборнике радова са конференција и округлих столова, књиге и монографије преводе на стране језике, што њихову активност своди само на локално деловање. Државни органи би требало да буду више ангажовани на афирмацији и деловању у иностранству тих и таквих удружења, јер би успех њиховог представљања допринео остваривању спољно-политичких циљева Републике Србије на новом брендирању и развоју културне дипломатије ради очување културно-историјског сећања и ради заштите споменичког наслеђа у иностранству које је сведочанство о великом страдању српског народа.

УКУПАН БРОЈ СРПСКИХ ВОЈНИХ МЕМОРИЈАЛА У СВЕТУ

До сада су евидентирана 572 српска војна меморијала у 40 земаља света.³⁾

Већина евидентираних српских војних меморијала односи се на пале жртве у Првом и Другом светском рату.

Развојем превентивне, јавне, посебно културне дипломатије и „културе мира“ достојанственим сећањем на жртве ратних разарања, неговање културне баштине и споменичког наслеђа и историјских музеја мира, човечанство има шансу да однегује нове генерације у духу разумевања, пријатељства и толеранције.

УДЕО СРПСКИХ ЖРТАВА У УКУПНОМ БРОЈУ СВЕТСКИХ ЖРТАВА

У Првом светском рату укупан број жртава био је 16 милиона мртвих и војних и цивилних, а укупно са рањенима био је 37 милиона жртава, и то: 16 милиона мртвих и 21 милион рањених. Највише је погинуло Срба 1 247 435 у односу на број становника (28% становништва). Сваки десети погинули у Првом светском рату био је Србин.

3) Детаљније видети *Каталог српских војних меморијала у иностранству* на web site презентацији Министарства рада и социјалне политике Владе Републике Србије

У Другом светском рату био је највећи број жртава у историји човечанства, више од 60 000 000 погинулих. Југославија је изгубила 1 706 000, а од тога је највећи број Срба.

НАДЛЕЖНОСТ ЗА ЗАШТИТУ СРПСКИХ ВОЈНИХ МЕМОРИЈАЛА У ИНОСТРАНСТВУ

У Републици Србији, очување српских војних меморијала је у надлежности Сектора за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада и социјалне политике Републике Србије који се у сарадњи са Министарством спољних послова и ДКП мреже, односно преко Одељења за визну политику, миграције и дијаспору заједнички старају да благовремено прикупе информације о стању до сада евидентираних 572 меморијала у око 40 земаља света и помогну њихово очување.

Глобални систем у коме живимо уместо «културе мира» могао би се описати као «култура рата»⁴⁾.

У свету, који наизглед доживљава непрестане промене, ипак постоји један суморни вид континуитета: рат и насиље.

Осврћући се на трагично XX stoleће, генерални секретар УН Бутрос Бутрос-Гали описао је *глобални систем као «културу смрти»*.

Тај опис је, на жалост, примерен, будући да је од 1900. године избило 650 оружаних сукоба: «Ни једно друго stoleће не може се мерити са XX stoleћем по нецивилизованом цивилном, односно грађанском насиљу, по броју сукоба који су у њему избили, по рекама избеглица које је створило, по милонима људи убијених у ратовима, по неவிђено великим трошковима за «одбрану».⁵⁾

Иницирање подизања меморијала (споменика, спомен плоча) и заштита постојећих српских војних меморијала, њихово очување, савремена валоризација и презентација стручној и широј јавности представља један од значајних и примарних задатака савремене државе, јер се на тај начин негује достојанствено сећање на

4) Sivard Ruth Leger, *World Military and Social Expenditures 1996*, Washington, D.C., World Priorities, 1996.

5) Детаљнији распоред српских војних меморијала у иностранству видети на мапи коју је на основу Каталога Министарства рада и социјалне политике сачинила др Љиљана Никшић, министар саветник у Одељењу за миграциону политику, дијаспору и социјалне споразуме, 2010 године (прилог бр. 1)

пале жртве, дух толеранције и поштовања цивилизацијских вредности као што су слобода и светски мир.

Наиме, поштовање и неговање сећања на војне и цивилне жртве страдале у Првом и Другом светском рату дужност је и обавеза целокупне светске друштвене заједнице што је уређено и бројним резолуцијама Уједињених нација, па се Дан победе у Другом светском рату (9. 05. 1945) и Дан примирја у Првом светском рату (15.11. 1918.) обележава са пијететом и дужним поштовањем широм света.

У том смислу и Република Србија има обавезу и дужност очувања културолошког идентитета кроз поштовање културно-историјске баштине и заоставштине наших славних предака, који су несебично гинули за цивилизацијске слободарске вредности достојне човека.

Полазећи од чињенице да је, поред језика, писма, историје, обичаја и веровања, и непокретна културна баштина један од идентификационих кодова сваке нације, стручне службе при Сектору за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада и социјалне политике Републике Србије приступиле су крајем 2003. године убрзаној изради свеобухватне евиденције српских војних меморијала која се налазе изван територије Републике Србије, а Каталог поставила на свој *web site*[□]. Имајући у виду изостанак такве евиденције у претходним деценијама овај задатак показао се као суштински и полазни у циљу прибављања неопходних података и чињеница, као и ради стварања одговарајућих услова за квалитетно, стручно, ефикасно и целисходно спровођење мера заштите на овом сегменту културне баштине. Изузетно велику улогу у том процесу има мрежа завода за заштиту споменика културе, разнородне музејске и архивске институције, научни институти, високошколске установе, као и невладине организације опредељене за стручну бригу о културној баштини, као и дипломатска мрежа Министарства спољних послова Републике Србије. Окупљени око једног циља заједно могу постићи оно што је један од примарних задатака савремене демократске државе – очување културолошког идентитета кроз сталну и стручну бригу о баштини. Богатство културне баштине сведочи о етничкој, културолошкој, језичкој, верској и другим разнородностима ових простора чиме они само добијају на свом значају.

**ПОВЕЗИВАЊЕ МАТИЦЕ И ДИЈАСПОРЕ
У ОЧУВАЊУ НАЦИОНАЛНОГ, КУЛТУРНОГ
И ДУХОВНОГ ИДЕНТИТЕТА У ЗЕМЉИ
И ИНОСТРАНСТВУ**

Данас у свету, изван земље свога рођења живи око 190 милиона људи, што значи да 3% светске популације чини светску дијаспору.

Српска дијаспора је процењена на око 5 100 000 у око 100 земаља света на свим континентима. До недавно се значајан број Срба из региона (2 120 982) издвојено рачунао, због специфичности њиховог положаја у новоформираним државама тј. бившим југословенским републикама (БЈР). Данас у свету има 1137 српских удружења и асоцијација.

Према својој бројности, може се закључити да српска дијаспора не спада у највеће дијаспоре на свету, као што су кинеска (55 милиона) или индијска (24 милиона). Међутим, тај растући број Срба у расејању у односу на број у матичној држави представља забрињавајући показатељ. Наиме, уколико се тренд исељавања настави овим темпом, могло би да дође до тога да више од половине радно способног и репродуктивног становништва живи у расејању или да чак, у будућности, тај број у расејању буде већи од оног у матици.

Уједињене нације (УН) и научни истраживачи процењују да су кинеска (40-55 милиона) и индијска (20-24 милиона) највеће светске дијаспоре, а да се међу велике дијаспоре такође убраја и Пољска - Полонија (17-20 милиона), као и Италијанска (10 милиона). Неки извори говоре да на пример Ирска дијаспора чини 13 пута већи број грађана од оних који су остали да живе у њој, односно да је данас једна од најстаријих (још од 1700 масовна исељавања) и најраспрострањенијих дијаспора у свету и да у расејању има чак око 80 милиона потомака који вуку порекло из Ирске.

Када се говори о људима изван матичне државе, постојали су и постоје читави народи без држава. Јевреји су, на пример, успели да реше питање своје државности након Другог светског рата, а у данашње време УН су прогласиле Курде за највећу етничку заједницу (20 милиона) без државе, а сличан статусни проблем имају и Палестинци.

Због свега тога, организовање дијаспора света је у жижи проучавања и интересовања међународних институција почевши од УН и њених специјализованих агенција. Концентрација одређених дијаспора може веома значајно да утиче и на доношење одређених политичких одлука, јер постају значајно бирачко тело. Питање дијаспоре је, дакле, веома важно, економско, политичко, па и статусно питање за велики број држава света како земаља емитиве из којих се становништво сели, тако и оних које су традиционално земље пријема, јер су индустријски и технолошки веома напредне и у којима је висок животни стандард који привлачи људе из неразвијенијих средина. У првима је проблем „одлива мозгова“ и слабљења радно способне и репродуктивне структуре становништва и рапидно старење популације, а у другима је проблем интеграције и мултикултуролошке трпељивости и конфликта средине која веома тешко прихвата странце.

Чвршће повезивање матице Србије и дијаспоре представља прворазредни задатак и он је доношењем Закона и Националне Стратегије⁶⁾ уграђен у саме темеље наше националне политике. Постоје одређени проблеми у односу матичне земље и дијаспоре, као што су проблеми везани за наше јединство, интеграције, дезинтеграције, однос према међународној заједници, сложено питање о савременом српском језику, очување културног идентитета и културно-историјских меморијала из Првог и Другог светског рата, као важно питање отпора према снажним притисцима асимилације, посебно у срединама које су оптерећене предсрасудама према дошљацима. Министарство просвете и науке организује допунску наставу у иностранству како би се млади у иностранству васпитавали у српском духу и учили српски језик.

- 6) Министарство спољних послова и Министарство дијаспоре у сарадњи са осталим ресорним министарствима су, доношењем новог Закона о дијаспори (Закон о дијаспори и Србима у региону, *Службени гласник*, бр. 88 од 28. октобра 2009.) на заједничком задатку институционалне сарадње дијаспоре са матицом.

Нови Закон о дијаспори и Србима у региону свеобухватан је правни акт који отвара широке могућности сарадње дијаспоре и матице:

- Институционализација те сарадње кроз формирање Скупштине дијаспоре и Срба у региону и припадајућих савета, и кроз оснивање Савета за односе са Србима у региону и Савета за дијаспору израз су спремности РС да са дијаспором и Србима у региону значајно упареди сарадњу и повећа помоћ и утицај у обостраном интересу.

- Отвара знатно веће могућности за заштиту интереса Републике Србије, њених држављана и правних лица у иностранству у сарадњи са министарствима и институцијама надлежним за односе са дијаспором

- Пружа прилику за предузимање мера ради унапређења односа са исељеницима у иностранству.

Нови и свеобухватнији видови организовања и умрежавања угледних Срба су неопходност и *conditio sine qua non*. Интеракција са клубовима, удружењима, центрима, друштвима пријатељства, бившим страним студентима из разних земаља света, посебно из земаља чланица Покрета несврстаних и студентима из наше земље који су стипендисти страних влада представља релевантну и озбиљну базу контаката која има тачке продора у епицентрима моћи и одлучивања.

ДЕФИНИСАЊЕ КАПИТАЛА НАШЕ ДИЈАСПОРЕ И МОГУЋНОСТИ ПОВЕЗИВАЊА СА МАТИЦОМ

Проблеми Србије као земље емитиве-исељавања

Одлив мозгова (BRAIN DRAIN) је евидентан нарочито последњих двадесет година. Константан губитак интелектуалне авангарде и висококвалификованог стручног кадра може да доведе до великих поремећаја и заостајања у развоју друштва, па самим тим и у области очувања културне баштине, јер то захтева велики интелектуални капитал и посвећеност широко образованих људи.

Исељавање високостручних људи односно људског ресурса, који је мотор прогреса сваке нације и државе може да буде фаталан, а на дужи рок може да паралише и доведе до стагнације у свим областима стварања.

Пет типова капитала дијаспоре

У пракси можемо разликовати пет типова капитала дијаспоре:

1. људски,
2. друштвени,
3. емоционални,
4. финансијски
5. и локални.

1. Људски капитал (уместо BRAIN DRAIN пројектима и стратегијом борити се за BRAIN RE-GAIN) - Ако земља изгуби своје најквалификованије људе, могуће је да инвеститоре та чињеница одврати од инвестирања у ту земљу. Зато је битно да онима који се определе за повратак у Србију након вишегодишњег боравка у иностранству, држава омогући све како би могли да оснују своје компаније и буду савезници у процесу развоја и напретка наше зе-

мље. Проблем је што је евидентан недостатак развојних програма и пројеката који би могли да привуку ову циљну групу.

2. Друштвени капитал (умрежавање (NETWORKING) електронска база контаката кроз нови вид окупљања-академски и пословни форум) - Неформалне мреже у земљи пријема - Осим регистрованих 1137 клубова и удружења дијаспоре, веома је сврсисходно и надасве корисно у земљи пријема иницирати стварање својеврсног академског и пословног форума наших високостручних људи у иностранству, који су консултанти, пројект менаџери и руководиоци водећих фирми, виђени и поштовани у друштву у земљи пријема. То је значајан друштвени капитал и извор за преношење знања и искустава (за увођења нових «know-how» технологија) како би Србија одржала корак са светом и развијала своје потенцијале и у области очувања своје културне баштине кроз бољи начин организовања на очувању националног, културног и духовног идентитета. Наши научници и привредници су високо рангирани и добро етаблирани у економске, друштвене, па и политичке структуре, што Матици умногоме може помоћи на остваривању спољнополитичких, привредних и развојних циљева. Ти чланови дијаспоре су потенцијални задужбинари и ктитори.

3. Емоционални капитал (иако постоји висок степен везаности за матицу (ATTACHMENT, AFFECTION) и патриотизма, требало би да се има у виду потреба да се објасни узајамност интереса). Треба отклонити неповерење дијаспоре у државне институције у Матици (тржиште, банкарски систем, пословну климу, честе политичке промене), јер то може да буде велика препрека њиховом инвестирању у развој Матице и улагање у очување културне баштине. Афективни капитал дијаспоре заснива се на сентиментима, осећањима појединаца: 1) личном интересу да се помогне својој земљи на основу осећања одговорности (да се развијени свет доведе кући и покажу потенцијали Матице и културно историјска баштина, осећање поноса због припадности српској нацији) или 2) „носталгичној“ трговини (етно бизнис, SERBIAN BRAND - извоз националних производа и услуга у иностранство, што се може подржати и политичким и економским мерама у Матици). Извоз филмова, изложби, музичких концерата, учешће у реконструкцији културно-историјских објеката је такође пожељно усмерен *емоционални капитал* дијаспоре у иностранству.

4. Финансијски капитал – Осим иницирања улагања у развојне пројекте у Матици и отварање малих и средњих предузећа, овде

пре свега треба скренути пажњу на потенцирање и привлачење девизних дознака. Наиме, ради привлачења девизних дознака у финансијски систем, један од најзначајнијих изазова за Србију је креирање амбијента који омогућује да моћ токова девизних дознака коју нуде мигранти буде усмерен у прилог могућности за улагање у Србију (на пример, обезбеђење комплементарног финансирања за оснивање REAL ESTATE, креирање механизма за каналисање фондова у финансирање малих пројеката инфраструктуре у њиховим завичајима, подстицање миграната да постану акционари у приватизованим компанијама утврђивање програма финансирања за формирање малих и средњих предузећа основаних од стране миграната повратника у Србију или задужбина и финансирања у развој пројеката културе од националног значаја (подизање установа културе, финансирање филмова исл.).

5. Локални капитал –дијаспора као бирачко тело у земљи пријема (ширење утицаја у земљи пријема, етаблирање, имиџ Србије и јачи осећај припадности матици) многи мигранти потичу из истих крајева, те се при насељавању концентришу у истим деловима држава/територија у иностранству стварајући тзв. „ланце миграције“ (познате су кинеске четврти, пољске, ирске, грчке, италијанске, мексичка итд.)

Тако у Италији, на пример у Трсту и околини српске заједнице су сачињене углавном од људи из Пожаревца, Њуприје и Пирота, затим постоје огромне српске заједнице концентрисане у Онтарију у Канади, затим у Чикагу и Питсбургу у САД и сл.

За политичаре то значи да се много може постићи преко тзв. „комунитарних иницијатива“ - „иницијатива етничких заједница“ које су сконцентрисане на одређеној територији. То је моћни инструмент и многи наши исељеници активно учествују у политичким кампањама локалних лидера, а неки мигранти нашег порекла постају сенатори, градоначелници, министри. Захваљујући удруживању социјалног и локалног капитала (неформалних веза, знања и информација из Матице, потреба развоја, недостатака, инфраструктуре) такве локалне заједнице могу да убрзају процедуре запошљавања, почетака нових бизниса, пројеката запошљавања у оквиру малих и средњих предузећа, улажу у пројекте од изузетног националног значаја за очување националног, културног и духовног идентитета итд. Односи земаља пријема са локалним заједницама миграната такође олакшавају да се сазна који су то адекватни начини конкретне помоћи мање развијеним државама света.

Преко утицаја локалних заједница ствара се и гради одговарајући имиџ Србије у земљи пријема, јача се осећај припадања матици и утицаја у политичким центрима земље пријема.

*ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ – ЗАОСТАВШТИНЕ
НАЛПОЗНАТИЈИХ СРБА ЧОВЕЧАНСТВУ СРПСКИ
ЛЕГАТ У ИНОВАТОРСТВУ СРБИЈИ И ЧОВЕЧАНСТВУ*

Поменимо само Михајла Пупина „Идворског“, проналазача у техници телекомуникација-систем телефоније и телеграфије на велику даљину уз помоћ индукованих тзв. Пупинових калемова. Он није био само професор и научник, већ и друштвено амгажовани активиста, патриота и Србије и Америке, а пре свега понос српског народа из којег је потекао. Михајло Пупин Идворски је радећи на Колумбија универзитету стекао светску славу као професор, научник и проналазач. Оснивач је *Српске народне одбране* 1914. године која је под вођством Михајла Пупина у току балканских ратова, скупила 300 000 долара, а од 1914-1916. године још 913.044. долара. У ратовима од 1912-1918. године преко 20.000 Срба из Америке отишло је „тамо далеко“ да се бори заједно са српском војском против освајача. Око 15 одсто укупног броја исељеника напустило је руднике и фабрике у Амеирици певајући „Радо Србин иде у војнике“, са циљем да се помогне отаџбини у борби за слободу. Пупин је био почасни генерални конзул Србије у Њујорку, председник Српског националног савеза у САД, организатор у прикупљању материјалних средстава, опреме и медицинске помоћи, као и добровољаца из САД за Први светски рат. Учествовао је после Првог светског рата на Мировној конференцији у Паризу и захваљујући свом личном пријатељству са председником САД Вудроу Вилсоном и америчким министром спољних послова, успео је да их убеди да се повуку праведно границе и да Србија не буде оштећена. Заслужан је за афирмацију југословенског питања пред америчком јавношћу и политичарима. Имао је многобројне контакте са угледним личностима америчког живота.

Никола Тесла, „човек који је осветлио човечанство“, Србин из Лике из места Смиљан, иноватор и пионир у области електро-технике. Изумео је наизменичну струју, радио, створио је и велики број патената у области механике флуида и турбо машина. За своје велике заслуге овај скромни човек добио је јединицу за магнетну индукцију у Интернационалном систему јединица под називом Те-

сла(Т), што је највеће признање које може бити додељено једном научнику. А сан му је био бежични систем за пренос енергије, информација, музике и слике, дакле био је претеча телевизије, компјутера и многих електричних апарата који су данас свакодневна појава. На његову изричиту жељу, на сахрани му је изведена српска патриотска песма из Првог светског рата „*Тамо далеко*“.

У новије време, иноватори који су померали границе познатог и омогућили продор у космос, хероји мисије „APOLLO“ били су Срби, тзв. „Мајкова седморка“. Лист „Американски Србобран“⁷⁾ у САД објавио је репортажу о српским члановима мисије „APOLLO“. Неопевани српски хероји науке и продора у космос, седам величанствених који су допринели програму радећи за компанију „North American Rockwell“ (садашњи „Боинг“⁸⁾) били су: др Сем Вујић (истраживање, развој и тестирање електронских система), Пол Дујић (анализа података), Данило Бојић (анализа притиска), Милојко Мајк Вучелић (директор пројекта „APOLLO 11“ за област системског инжењеринга), Милисав Шурбатовић (инжењер механике), Петар Галовић (дизајн инжењеринг) и Давид Вујић (односи са јавношћу). Сви су добитници награде „Apollo Achievement“, а Вучелића је председник Линдон Џонсон одликовао Медаљом слободе за успех у спасавању астронаута после хаварије васионског брода „Apollo 13“, 1970. године.⁸⁾ Дакле, Срби су дали велики допринос да човечанство направи прве кораке у васиони.

НАЈБОЉИ У НОВИНАРСТВУ, ГЛУМИ, ПЕСНИШТВУ И КЊИЖЕВНОСТИ У САД

У области уметности поред Пупина, велику Пулицерову награду добили су и Валтер Богданић за новинарство, Чарлс Симић за песништво. Награду Америчке филмске академије „Оскара“ Карл Малден, глумац, режисер Питер Богдановић и сценариста Стив Тешић. Годишња награда за најбољи есеј, Америчке асоцијације за унапређење славистичких студија, припала је младом Србину, доктору наука Томи Тасовцу за време докторских студија из компаративне књижевности на Универзитету Принстон. Иначе, са-

7) Glasilo Srba iz Pensilvanije-SAD *Amerikanski Srbobran*, носилац је друштвених и патриотских активности, па је за своје нарочите заслуге од Синода Српске православне цркве одликован 1990. године орденом Светог Саве првог реда.

8) Glasilo Srba из Румуније *Наша реч*, бр. 1026, 16. октобар 2009, стр. 8, 9.

да светски позната имена Холивуда су Лолита Давидовић, Мила Јововић, Катарина Оксенберг и други.

ОСАМСТОТИНА ГОДИНА ЗАДУЖБИНАРСТВА КОД СРБА

Задужбинарство и завештање наших предака краси историју српског народа кроз више од осам векова. Историјски примери задужбинарства и хуманитарног, друштвено корисног рада треба да буду подстрек буђењу националне свести о неопходности настављања традиције доброчинства првенствено у области културе.

Радити мукотрпно читавог живота и стицати богатство и све то одједном и великодушно оставити своме роду, а не само својим наследницима – могли су да ураде само људи дубоких патриотских осећања, свесни националних интереса, циљева, стремљења и, надам се, интереса и потреба свог народа.

У новије доба задужбинарство као да је замрло. Данашње генерације добростојећих људи немају развијену свест о општедруштвеном добру народа. Династија Немањића, висока властела, авангарда ондашње Србије, као и црквени великодостојници од XII до XV века даривали су српском народу непревазиђене и непроцењиве вредности у области културе, духовности, грађевинарства, архитектуре, ликовне ументости. Задужбине саграђене у прошлости прави су и верни доказ српског уметничког и градителског стваралаштва, трајан архитектонски и сликарски запис о нашим владарима, духовном стању и свеукупном друштвеном напретку нашег народа тога доба.

Кроз задужбинарство може се сагледати економска снага, културна, просветна и свеукупна духовна моћ српског народа који је био способан да створи тако велика и вредна дела.

Наклоност и љубав према градњи манастира карактеристична је за све задужбинаре средњевековне Србије. Њихове задужбине носе ноте личног обележја ктитора, али и печат његове индивидуалне препознатљивости. Манастири, грађени као задужбине, били су не само молитвена и верска средишта, већ истовремено и места окупљања, у којима је народ, предвођен свештенством, доносио важне одлуке које су непосредно утицале на његову судбину.

Најмање је задужбинара у Србији, а највише их је у иностранству у дијаспори.⁹⁾ Истакнуте српске задужбинаре треба окупити, као и председнике угледних српских фондација, и заинтересоване људе који су успели да остваре задовољавајуће имовно стање и имају свест о потреби давања за друштво и чињење добротворства за друштвену заједницу и свој народ.

Задужбинарство и добротворство и приватна иницијатива и лични пример кроз историју су имали велики значај у очувању културног и духовног идентитета српског народа и православне вере. Захваљујући и својим задужбинама, Срби су, упркос репресијама и у условима туђе власти, кроз векове и време – које им често није било наклоњено – сачували своје корене и историјско памћење.

Стање српских војних меморијала као културно историјске заоставштине наших предака могло би се оценити као веома угрожено у неким сегментима, па је шира друштвена акција на њиховом даљем идентификовању и заштити већ регистрованих меморијала од изузетног значаја.

УКЉУЧИВАЊЕ У ПРОЈЕКТЕ ОБЕЛЕЖАВАЊА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА У СВЕТУ

Србија треба да стави у функцију све своје расположиве потенцијале и капацитете у обележавању 100 годишњице Првог светског рата. Са пројектом достојанственог обележавања овог значајног јубилеја историје нашег народа треба отпочети одмах и укључити се у светске пројекте обележавања и организовање централне манифестације 14. јула 2014. Претпоставља се да ће јубилеј бити обележен дефилеом и пригодним програмом испред Тријумфалне капије у Паризу. У међувремену, институционално и ванинституционално треба помоћи удружењима и институтима историје да се организују. Треба се подсетити специјалних веза Срба и Француза из тог периода, као и српско-руских и српско британских веза. И личности које су остале упамћене у историји српског народа, као што су то били Арчибалд Рајс, Елизабет Инглис, шкотске сестре, Флора Сандс, наша Милунка Савић, наше војсковође Радомир Путник, Живојин Мишић, Војвода Вук и многи други српски

9) Славко Вејиновић, *Задужбинарство код Срба*, Вукова задужбина, Прометеј, Нови Сад, 2012.

и савезнички незнани јунаци, који су страдали, раме уз раме, на бојним пољима и ван њих.

Треба имати *про активан однос* у следећих две године.

Пројекат обележавања није само централна церемонија и дефиле поред Тријумфалне капије у Паризу, то је читав низ акција, као што су изложбе, семинари, округли столови, посете универзитетима, размене историчара и професора универзитета, организовање посета меморијалима ратника и школских екскурзија под називом „Путевима српских добровољаца и ратника у Првом светском рату“. Требало би предложити Министарству просвете и науке да у наредне две године у програме из историје и српског језика уведу тематске часове са темом о страдању и борби српског народа у Првом светском рату. Министарство културе би требало да уприличи Националну стратегију у области културе и да нацрт културне политике у сарадњи са Министарством спољних послова сачини стратегију културне дипломатије.

Са еминентних научних скупова и конференција треба сачињавати не само Зборник радова, већ и Завршни документ са предлозима историчара и културних посленика са идејама и сугестијама поводом обележавања овог јубилеја, покренути у научним круговима благовремено издавање двојезичне монографије, рецимо Српске академије наука и уметности, пригодних двојезичних научних књига историјских института у Србији и у сарадњи са институтима и историчарима из савезничких земаља.

Удружења која баштине традицију ослободилачких ратова треба подстаћи да направе контакте са сродним невладиним удружењима у савезничким земљама и шире у свим земљама које имају интерес да адекватно обележе овај значајан јубилеј.

Било би опортуну сачинити сталну поставку изложбе о узроку и поводу, току и биткама у Првом светском рату, за почетак, изложити у Војном музеју на Калемегдану и у другим музејима у земљи и иностранству. Добродошла би иницијатива да се од еминентних стручњака, учесника оваквих Конференција, направи „креативна радионица“ у сарадњи са колегама из иностранства, чија би изложба, или научна дела, изложбе фотографија, или музички концерти са најпознатијим песмама (српске култне корачнице *Марш на Дрину*, *Тамо далеко*, британска *Тинпареру* и друге биле извођене) били представљени јавности и надлежним министарствима, како би путем дипломатске мреже били пласирани у иностранство кроз

активности културне дипломатије у земљама бивших савезника и шире у свету.

Можда треба размислити у области културне дипломатије шта би **креативна радионица** наших умова могла још да предложи и припреми као *српски културни капитал* у сусрет обележавању Првог светског рата, као на пример: изложбу ордења српским јунацима, сабљи, униформи, разгледница са ратишта, докумената и фотографија или можда филм о Голготи српског народа у сарадњи са иностраним колегама, књижевне вечери српско-француског, српско-руског, српско-британског пријатељства, музичких вечери исл.

Завршни документ једне нове Конференције која би се сконцентрисала само на предлоге пригодног обележавања 100 годишњице Првог светског рата у Србији и пласирања изложби и мултимедијалних прилога иностранству путем српске дипломатске мреже била би конкретна тековина уложеног труда и бриге модерног српског друштва за неговање традиције и заоставштине својих предака.

Након што је бивши председник Француске Саркози, 11.11.2011. у 11:00 сати отворио највећи музеј Првог светског рата на Планети у месту Мо код Париза на Марни, треба сагледати могућности Србије да и она отвори Музеј Првог светског рата у Београду као трајну заоставштину за будућност младима поводом обележавања 100 година Првог светског рата у коме је српски народ дао највећи допринос за цивилизацијске вредности слободе и мира човечанства.

Ljiljana Niksic

A DIGNIFIED REMEMBRANCE OF THE HERITAGE OF GLORIOUS ANCESTORS – A CENTENARY OF THE FIRST WORLD WAR

Summary

In the First World War sixteen million people lost their lives, and among them there were 1.247.435 Serbs (28 % of the population). It means that every tenth person among the killed people in the First World War was a Serb. So far there have been recorded and located 572 Serbian military memorial centers in 40 states worldwide. Majority of the recorded Serbian military memorial centers are related to the victims who were killed in the First and Second World War. Holding an attitude toward cultural and historical

heritage of one nation implies at the same time holding the attitude toward determination of one own selves and toward one's future. Regarding mobilization of all segments of social community and its contribution to formation of the funds of potential benefactors for purpose of more significant financial support to restoration and preservation of the Serbian memorial centers there is underlined a necessity for more thorough, more comprehensive and more active approach of not only the state institutions in charge of it, but also of the whole social community. Some examples of the endangered heritage are immovable cultural property in the region of the Autonomous Province of Kosovo and Metohija and also, to a great regret, numerous military memorial centers and locations of the victims' suffering and tribulations abroad. There are also underlined some examples of special personal and social contributions in the First World War, such as the examples of Mihajlo Pupin Idvorski who worked at the Columbia University and gained glory worldwide as a professor, scientist and inventor. He was not only all that, but also a great Serbian patriot. Within a framework of his social engagement he established and presided over the Serbian National Defense in 1914. Under the leadership of Mihajlo Pupin during the period of the Balkan wars the Serbian National Defense collected 300.000 dollars and in the period from 1914 to 1916 it collected additional 913.044 dollars. The State and its institutions have a legal obligation within their jurisdiction and in conditions of limited financial resources to make efforts to preserve the heritage of our ancestors. People of good will, humanists and humanitarian activists, patrons and endowers, university professors, members of societies for cultivation of the tradition of liberation wars, students and pupils are also guardians of cultural heritage by their own commitment for the benefit of their people and state and this attitude of all members of society should be fostered. The whole society's obligation is to foster the awareness on the common good and fostering of cultural tradition and heritage of ancestors and therefore it is necessary to pro-actively work on preparations for a great jubilee and anniversary of the epopee of the Serbian nation marking the centenary of the First World War in 2014.

Key Words: Centenary of the First World War; dignified remembrance, protection of Serbian cultural and historical heritage, manifestations, culture of peace and freedom, heritage for history of humankind and young generations

ЛИТЕРАТУРА

- АВРАМОВИЋ, Зоран, *Задужбине, фондови, фондације и легати у култури Србије*, Завод за проучавање културног развика, Београд, 1992.
- ГОЛУБОВИЋ, Видоје, РАДОВАНОВИЋ, Зоран, *Мученици за слободу отаџбине*, Едиција Монографија добровољачког покрета Србије, Поменик, том први, књига четврта, Удружење ратних добровољаца 1912-1918 њихових потомака и поштовалаца, Београд, 2011.
- ПАВЛОВИЋ, Предраг, ПЕШИЋ, Новица, *Ратни добровољци на солунском фронту и у ослобођењу отаџбине*, Едиција Верници отаџбине, Удружење ратних добровољаца 1912-1918 њихових потомака и поштовалаца, Београд, 2008.
- ЛОПУШИНА Марко, ЛОПУШИНА Душан, *Илустрована историја српске дијаспоре*, Evro Giunti, Београд, 2006.
- ВЕЈИНОВИЧ, Славко, *Задужбинарство код Срба*, Вукова задужбина, Прометеј, Нови Сад, 2012.
- ОБРАДОВИЧ, Александар, *Историја ратова краљевине Србије (1912-1918)*, Издање српског културног клуба „Свети Сава“, Чикаго, 1977.
- СТОЈАНОВИЋ, Владимир, БОРОЗАН, Ђорђе, ДИМИЋ, Љубодраг, *Земља живих*, Публикум, Београд, 2004.
- ТОДОРОВИЋ, академик проф. др Коста, уредник, *Голгота и васкрс Србије 1916-1918*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1971.
- Гласило Срба из Румуније *Наша реч*, бр. 1026, 16. октобар 2009, стр. 8, 9.
- Гласило Срба из Пенсилваније-САД *Американски Србобран*
- *Институција задужбинарства у традицији српског народа*, Задужбина Студеница, Конгрес српског уједињења, Београд, 2007.

Овај рад је примљен 4. новембра 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 3. децембра 2012. године.